

เครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา

เครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา จำแนกออกตามลักษณะการบรรเลงได้ ๔ ประเภท คือประเภทเครื่องดีด ประเภทเครื่องตี ประเภทเครื่องตี และประเภทเครื่องเป่า

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด ได้แก่ ซึง , เป็ยะ

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ได้แก่ สะล้อ

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ได้แก่ กลองชนิดต่างๆ

และเครื่องตีประสมวง

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ได้แก่ ซลุ่ย ปี่ แน

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดเป็นเครื่องดนตรีที่เรียกว่าเครื่องสายผู้บรรเลงจะดีดด้วยนิ้วมือ หรือวัตถุอื่นๆ ให้เป็นทำนองเพลงต่างๆ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดได้แก่ ซึง และเป็ยะ

ซึง

ซึงมีรูปร่างคล้ายกีตาร์ กล้องเสียงและคันหรือเอวทำด้วยไม้เนื้อแข็งขึ้นเดียวมีสายจำนวน ๔ เส้น มีลูกบิดข้างละ ๒ อัน จัดแบ่งเป็น ๓ ขนาด คือ เล็ก กลาง ใหญ่ เวลาเล่นใช้ที่ดีดซึ่งทำจากเขาควางนิยมเล่นเดี่ยวและประสมวงกับสะล้อ หรือปี่

เป็ยะหรือเพ็ยะ

เป็ยะหรือเพ็ยะ มีรูปร่างคล้ายพิณน้ำเต้าตามที่พบหลักฐานมีจำนวน ๒,๓,๔ และ ๗ สาย กระโหลกเป็ยะทำจากกะลามะพร้าวมีด้าม

ยาวประมาณ ๑ เมตร ปลายคันทวยสวมด้วยโลหะ ปลายโค้งงอปลายอีกข้างหนึ่งมีลูกบิดสายเสียบทะแยง นิยมเล่นเดี่ยวหรือผู้เล่นขับร้องคลอตามทำนองไปด้วย แต่เดิมนิยมเล่นเกี่ยวสาว หรือประกอบกับการเล่าคร่าวหรืออ้อโคลง

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี

เครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาประเภทเครื่องสี เป็นเครื่องดนตรีชนิดเครื่องสายผู้บรรเลงใช้คันชักสีกับสายโลหะให้เกิดเสียงทำนองต่างๆ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสีชนิดเดียว คือ สะล้อ

สะล้อ

สะล้อเป็นเครื่องสี มีสาย และใช้คันชักสีเช่นเดียวกับซอของภาคกลาง ลักษณะทั่วไปคล้ายซอซู้กะโหลกสะล้อทำจากกะลามะพร้าวตัดปาดด้านหน้าปิดด้วยแผ่นไม้บางมีคันหรือค้ำและลูกบิดสายเสียบทะแยงสะล้อจัดแบ่งเป็นสะล้อ ๒ สาย และ ๓ สาย มีขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ นิยมเล่นเดี่ยวและประสมวงกับซึง หรือปี่

ไวโอลินฮอน

เป็นเครื่องดนตรีที่นิยมในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเป็นไวโอลินที่มีลำโพงหรือกล่องเสียงติดอยู่นั่นเอง วิธีการเล่นก็เหมือนกับการสีไวโอลินแต่เป็นแบบพื้นบ้านไม่มีกฎเกณฑ์สีแบบตะวันตก ซึ่งเครื่องดนตรีชนิดนี้ ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้อิทธิพลมาจากเครื่องดนตรี Violin ที่ชาวอังกฤษนำไปเผยแพร่และเป็นที่ยอมรับในพม่า

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ที่นับว่าเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนา อย่างแท้จริงนั้น ส่วนมากเป็นเครื่องตีประเภทเครื่องหนัง ส่วนเครื่องตีประเภทเครื่องไม้และโลหะก็มีเล่นบ้าง ซึ่งนำมาจากภาคกลาง เข้ามาเล่นในล้านนา ประมาณในรัชกาลที่ ๕ และมีอยู่เดิมของล้านนา

เครื่องตีประเภทหนัง ได้แก่ กลองชนิดต่าง ๆ

เครื่องตีประเภทไม้ ได้แก่ ระนาด หรือปาด

เครื่องตีประเภทโลหะ ได้แก่ ช้องชนิดต่าง ๆ และฉาบ

เครื่องตีประเภทหนัง

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนังได้แก่กลองชนิดต่างๆ อาจแบ่งได้เป็นกลองหน้าเดียวและกลองสองหน้า

กลองหน้าเดียว ได้แก่ กลองแฉวง กลองหลวง กลองปู้เจ้
หรือกลองก้นยาว

กลองสองหน้า ได้แก่ กลองปู้จา (กลองปู้ชา) กลองสะบัดไชย
กลองมองเซิง กลองตะหลดปด
กลองเต่งถึง กลองม่าน

กลองหน้าเดียว

กลองแฉวง

กลองแฉวง เป็นกลองประจำวัดลักษณะตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ประดู่ ขนุน โดยเจาะข้างในให้เป็นโพรงตลอดลำตัว ลักษณะรูปร่างคล้ายกลองยาวของภาคกลางแต่กลองแฉวงจะยาวและใหญ่กว่ามาก ลำตัวกลอง

แอมจะกว้างใหญ่ ตอนกลางเป็นแอมคอดและเรียว ตอนปลายจะบานออก คล้ายลำโพง กลิ้งควันเป็นปล้อง ๆ

การตีกลองแอมนั้น นิยมใช้มือตีและตັงบนขาตັง หรืออาจใช้ ๒ คนหามเพื่อเคลื่อนที่ได้ในเวลาตี นิยมประสมวงกับแอม กลองตะหลดปด ฉาบ และฆ้อง ๒ ใบ เรียกว่า วงกลองแอม หรือวงตັงนงใช้ประกอบการฟ้อนเมือง ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน และแห่ครัวทาน

กลองหลวง

กลองหลวงเป็นกลองประจำวัดมีลักษณะเช่นเดียวกับกลองแอม ทุกประการแต่มีขนาดใหญ่กว่ามาก หน้ากลองกว้างประมาณ ๖๐ ซม. ขึ้นไป ยาวประมาณ ๓ เมตรเศษ การตีกลอง กลองจะต้องตั้งอยู่บนล้อประจำที่ เวลาตีต้องใช้ผ้าพันมือแล้วทำผ้าที่เหลือให้เป็นก้อนอยู่ในอุ้งมือ เพื่อใช้ตีที่หน้ากลองซึ่งจะต้องใช้กำลังในการตีมาก ปกติจะนิยมตีในขบวนแห่ครัวทาน หรือตีเป็นจังหวะแทนกลองแอมหรือใช้ตีเป็นสัญญาณประจำวัดก็ได้

กลองปู่เจ้า (อู่เจ้า)

กลองปู่เจ้าหรืออู่เจ้า เป็นกลองของชาวไทยใหญ่ มีลักษณะเป็นกลองขนาดยาวเรียกทั่วไปว่ากลองกันยาวเวลาตีใช้สะพายตีได้ นิยมนำมาตีในงานประเพณีต่างๆ หรือประสมวงซึ่งประกอบด้วย กลองปู่เจ้า ฆ้องเดี่ยว ฉาบ ใช้ประกอบการฟ้อนดาบ หรือขบวนแห่ต่างๆ เช่น แห่ครัวทาน เป็นต้น

กลองสองหน้า

กลองปฐจา

กลองปฐจา(บุชา) เป็นกลองประจำวัด ซึ่งสองหน้า มีลักษณะเป็นกลองชุดประกอบด้วยกลองขนาดใหญ่ ๑ ใบ และขนาดเล็กอีก ๒ - ๓ ใบ ตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง การตีใช้ผู้ตี ๒ คน คนหนึ่งใช้ไม้ค้อนตีเป็นทำนองต่างๆ อีกคนหนึ่งใช้ไม้ไผ่จึกเป็นซี่เล็กๆ ตีขอบกลองเป็นจังหวะยืนพื้น นิยมตีในวันขึ้น และแรม ๗ - ๘ ค่ำ และ ๑๔ - ๑๕ ค่ำ หรือตีบูชาเมื่อพระเทศน์จบ หรือตีเป็นสัญญาณประจำวัด หรือตีแข่งขันกัน (ในปัจจุบัน)

กลองสะบัดไชย

กลองสะบัดไชยแบ่งออกได้สองลักษณะคือ กลองเดี่ยวและกลองชุด กลองชุดจะมี ๓ ใบ ใบหนึ่งจะใหญ่กว่าอีก ๒ ใบ เวลาเล่นจะแขวนผูกไว้กับคานหาม เวลาตีกลองสะบัดไชยจะสามารถใช้ช่วยระ เช่น สอกเข้า มือ หรือศรีษะตีได้ โดยออกทำ ลวดลายโลดโผน สนุกสนานและตีเป็นทำนองจังหวะต่างๆ ไร้ใจ ในสมัยโบราณจะมีการตีกลองสะบัดไชยก่อนที่จะยกทัพไปรบของชาวล้านนา เป็นการชมขวัญทัพฝ่ายตรงกันข้าม และเป็นการบำรุงขวัญทหารในกองทัพ ไม่มีลีลาในการตีมากนัก ปัจจุบันบทบาทและหน้าที่ของกลองสะบัดไชยได้เปลี่ยนไป เป็นการตีเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองหรือเพื่อความบันเทิงในเทศกาลและงานต่าง ๆ ลีลาการตีจึงมีการพัฒนาให้โลดโผนมากยิ่งขึ้น เพื่อความสนุกสนาน

กลองเต่งถึง

กลองเต่งถึงเป็นกลองขนาดใหญ่ลักษณะคล้ายตะโพนมอญเข้าใจว่ามาจากตะโพนมอญนั่นเอง นิยมนำมาเล่นในวงปี่พาทย์เมือง(วงปี่ต)

ด้วยลักษณะเสียงกลองออกมาว่า ต่ง - ถึง กลองชนิดนี้จึงได้ชื่อตามเสียงกลองดังกล่าว ซึ่งวงปี่พาทย์เมืองนิยมเล่นในงานศพ และงานไหว้มีบรรพบุรุษ

กลองปั้ง

เป็นกลองที่เรียกตามเสียงว่ากลองปั้งเช่นกัน เป็นกลองพื้นเมืองลักษณะคล้ายตะโพนไทย แต่มีขนาดเล็กกว่าใช้บรรเลงประกอบจังหวะในวงดนตรีพื้นเมืองเหนือ หรือ วงสะล้อ ซึ่ง ใช้ประกอบการฟ้อน

กลองตะหลดปิด

กลองตะหลดปิด เป็นกลองพื้นเมืองตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ ๘๐ เซนติเมตร หน้ากลอง ๒ ข้างกว้างไม่เท่ากัน เวลาเล่นใช้แขวนติดกับกลองแฉว ใช้ไม้ตีเป็นจังหวะสลับกับจังหวะกลองแฉว ใช้เล่นประสมวงกับกลองแฉวประกอบการฟ้อนเมืองหรือแห่ครัวทาน

กลองมองเซิง

กลองมองเซิง เป็นกลองของชาวไทยใหญ่มีลักษณะคล้ายตะโพนไทยแต่มีขนาดใหญ่กว่า หน้ากลองสองข้างกว้างไม่เท่ากันตัวกลองยาวประมาณ ๒๕ เซนติเมตร เวลาเล่นใช้สายสะพายคล้องคอและใช้ฝ่ามือตีหน้ากลองทั้งสองข้างนิยมประสมวงเล่นกับซ้องซุดและฉาบ

เครื่องตีประเภทไม้

ระนาดหรือป้าด

มีลักษณะเหมือนพิณพาทย์ภาคกลาง ซึ่งจะมีแต่ระนาดเอกเท่านั้น ส่วนระนาดทุ้มจะเป็นเหล็ก การปรับเสียงจะใช้มีดเซาะลูกระนาดด้านล่าง ให้เกิดความหนา - บาง เพื่อให้ได้เสียงตามที่ต้องการ ต่างจาก

การปรับเสียงของทางภาคกลาง ซึ่งปัจจุบันใช้ตะกั่วดวงให้เกิดเสียงตามที่ต้องการ วิธีการนี้ก็ใช้วิธีการแบบเดียวกัน

เครื่องตีประเภทโลหะ

เครื่องดนตรีประเภทโลหะ ได้แก่ ฆ้องชนิดต่าง ๆ

ฆ้องเดี่ยว

หมายถึงฆ้องที่ทำจากสัมฤทธิ์หรือทางภาคเหนือเรียกว่าตองแข มีลักษณะกลมแบบมีขอบกว้างประมาณ ๑ นิ้ว สำหรับขนาดเล็กและกว้างมากยิ่งขึ้นตามขนาดของฆ้อง ตรงกลางจะนูนออกไปเป็นที่สำหรับตีให้เกิดเสียง มีหลายขนาดและเสียงก็จะแตกต่างกันไปตามขนาดและน้ำหนักของฆ้อง มีหูหิ้วทำด้วยเชือก ตีด้วยไม้ซึ่งพันด้วยผ้าหลายรอบจนเป็นก้อนแข็ง

ฆ้องราว

หมายถึงฆ้องเดี่ยวที่มีหลายขนาดหลายใบนำมามัดแขวนไว้บนราวไม้มีคนแบก ๒ คน ที่หัวกับท้าย โดยทั่วไปจะมี ๔ ใบ โดย ฆ้องที่นำมามัดแขวนเรียงกันนั้นจะตีพร้อมกัน ซึ่งจะมีคันทิ้งผูกไม้ตีฆ้องไว้ คนที่แบกตอนท้ายจะขยับไม้ขึ้น - ลง ตามจังหวะเท่านั้นก็จะตีฆ้องได้พร้อมกัน ดังนั้นเสียงของฆ้องแต่ละใบจะต้องสามารถประสานกันได้อย่างกลมกลืน คือฆ้องใบที่ ๑ และ ๒ จะเป็นเสียงคู่ ๕ ใบที่ ๓ และ ๔ จะเป็นคู่ ๔ ส่วนใบที่ ๑ และ ๔ จะเป็นเสียงคู่ ๕

ฆ้องชุด

เป็นชื่อที่ผู้ทำวิจัยเรียกเอง เพื่อความสะดวกในการแยกประเภท ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า มีลักษณะคล้ายฆ้องวงของ

ภาคกลาง แต่มิได้เรียงเป็นรูปวงกลมเหมือนของวง จะเรียงเป็นแถวเรียงสาม
๓ แถว คือแถวละ ๓ ใบ ๓ แถว และแถวเรียงสอง ๒ แถว คือ แถว
ละ ๒ อีก ๓ แถว รวมมีทั้งหมด ๑๕ ใบ

ห้องวงเล็ก

คือห้องที่นำมาเรียง โดยไล่ระดับเสียงในแนวราบเป็นวงกลม
โดยทั่วไปมีทั้งหมด ๑๘ ใบ

ห้องวงใหญ่

คือห้องที่นำมาเรียง โดยไล่ระดับเสียงในแนวราบเป็นวงกลม
โดยทั่วไปมีทั้งหมด ๑๖ ใบ

โหม่ง

หมายถึงห้องเดียวที่มีขนาดใหญ่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าห้องอูย
ใช้ตีร่วมกันกับกลองแอว สำหรับแห่ครัวทาน

เครื่องดนตรีประเภทเป่า

เครื่องดนตรีพื้นเมือง ประเภทเครื่องเป่า แบ่งได้ ๓ ประเภท คือ

ประเภทไม่มีลิ้นไม่มีลำโพง	ได้แก่ ขลุ่ย
ประเภทมีลิ้นภายใน ไม่มีลำโพง	ได้แก่ ปี่จุม
ประเภทมีลิ้นภายนอก มีลำโพง	ได้แก่ แน

ขลุ่ย

ขลุ่ยเป็นเครื่องเป่าไม่มีลิ้น ทำด้วยไม้เอี้ยหรือไม้รวกเป็นปล้องยาว เจาะรูสำหรับเป่าและเปลี่ยนระดับเสียง ขลุ่ยพื้นเมืองจะมีขนาดเล็กเท่ากับขลุ่ยหลิบทองภาคกลางนำมาเล่นประสมวงสะล้อ - ซึง บรรเลงเพลงทั่วไป

ปี่จุมหรือปี่ซอ

ปี่เป็นเครื่องเป่ามีลิ้น ทำด้วยไม้เอี้ย หรือไม้รวก ที่นำมาทะลวงข้อ เฉพาะส่วนหัวของปี่เท่านั้นที่ไม่ทะลวง มีหลายขนาดเรียงลำดับจากใหญ่หาเล็ก คือ ปี่แม่หรือปี่เก้า ปี่กลาง ปี่ก้อย ปี่ตัด หรือปี่เล็ก ปี่แต่ละเล่มจะมีรูเปลี่ยนระดับเสียง ๖ รู มีลิ้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำจากทองเหลืองทำเป็นรูปตัว V การเล่นปี่ชนิดนี้จะเล่นเป็นชุด เรียกว่า ปี่จุม และเล่นประสมวงเท่านั้น ใช้เล่นเพลงพื้นเมืองประกอบการซอ หรือบรรเลงเพลงพื้นเมืองทั่วไป ไม่นิยมเล่นเดี่ยว

แน

แนเป็นเครื่องเป่ามีลิ้นมีลำโพงตรงปลาย ลักษณะคล้ายปี่มอดูมี ๒ ชนิด คือ แนหลวง (ขนาดใหญ่) กับ แนน้อย (ขนาดเล็ก) แนหลวงให้เสียงทุ้มใหญ่ แนน้อยให้เสียงแหลม นิยมนำมาเล่นประสมวงในวงกลองแอด หรือวงตั้งนางประกอบการฟ้อนเมือง แห่ครัวทาน วงปี่พาทย์พื้นเมือง วงกลองเต่งถึงหรือวงปาดก๊อง